

บทที่ 3
การเงินและการคลังของอาณาจักร

สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงดำเนินวิธีการต่าง ๆ เพื่อที่จะหารายได้มาค้าจุนประเทศ ซึ่งผู้ศึกษาประวัติศาสตร์ท่านหนึ่งได้สรุปไว้ดังนี้ คือ³²

ประการแรก ทรงใช้จ่ายอย่างประหยัด

ในการดำเนินการคลังประการแรก ใคร ๆ จะต้องชมว่าท่านพยายามใช้จ่ายอย่างประหยัดที่สุด จนขึ้นจะสร้างพระมหาปราสาทให้สมพระเกียรติยศพระเจ้าแผ่นดิน ท่านก็ตัดใจไม่สร้าง การสร้างวัดใหม่ อันเป็นธรรมเนียมของกษัตริย์ไทยสมัยก่อน ๆ ท่านก็ไม่ทำตาม กล่าวได้ว่าความประหยัดของรัฐบาลเป็นเหตุอย่างหนึ่งที่ช่วยฟื้นฟูการเงินการคลังของไทยให้กลับมั่นคงภายในเวลาไม่ช้า

ประการที่ 2 ทรงกำชับการเก็บเงินเข้าคลังอย่างเข้มงวด กล่าวคือ ทรงแต่งตั้งขุนนางผู้ใหญ่ออกไปควบคุมและเร่งรัดการเก็บส่วยสาอากรตามหัวเมืองให้ได้เต็มเม็ดเต็มหน่วย และไม่ให้เกิดค้างหลาย ๆ ปีเหมือนอย่างแต่ก่อน ขุนนางผู้ใหญ่คนแรกที่ทำหน้าที่นี้คือ เจ้าพระยาอินทวงศา ซึ่งเดินทางจากกรุงเทพฯ เมื่อ พ.ศ. 2319 ไปยังเมืองนครศรีธรรมราช พร้อมด้วยพระเจ้าขัตติยราชนิคม เจ้าประเทศราชผู้ครองเมืองนครศรีธรรมราช

หน้าที่ที่ได้รับคือ “ถ้าแลเจ้าพระยาอินทวงศาออกมาเมืองนครแล้ว เมืองนครสงบอยู่หาราชการศึกมิได้ ให้ขับทราบสอดฟังเข้ามาข้างฝ่ายกรุง ถ้าได้ข่าวว่ากรุงมีการศึก ให้เร่งรีบเข้ามาช่วยราชการให้ทันทั่วทั้งที่ ถ้าฝ่ายกรุงสงบอยู่หาราชการศึกมิได้ ให้เจ้าพระยาอินทวงศาอยู่ชำระว่ากล่าวเร่งรัดส่วยสาอากรในเมืองนคร แวันแคว้นหัวเมืองขึ้นแก่เมืองนครแต่บรรดาซึ่งเป็นพระราชทรัพย์ จะได้เข้ายังพระคลังหลวงในกรุง ค้างเกินอยู่เก่าใหม่มากน้อยเท่าใดนั้น ให้เจ้าพระยาอินทวงศาเร่งรัดได้มากน้อยเท่าใด ควรจะส่งเข้ามา ก็ให้ส่งเข้ามา การมิส่งเข้า

HI 322

267

HI 322

267

มาพระเจ้านครศรีธรรมราชชดสนจะขอไว้ ให้บอกเข้ามาขอไว้จึงจะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานให้”³³

ประการที่ 3 ทรงเก็บอากรชนิดใหม่ กล่าวคือ การเก็บค่าธรรมเนียมขุดทรัพย์ ซึ่งไม่มีเจ้าของ เป็นของแปลกใหม่ ไม่เคยมีในสมัยอยุธยา เหตุที่จะมีการขุดทรัพย์กันมาก เป็นเพราะราษฎรสมัยกรุงแตกจำต้องหลบหนีเข้าศึกเพื่อเอาตัวรอด จะหอบเอาเงินทองติดตัวไปด้วยก็กลัวจะหนีไม่รอด ทั้งกลัวโจรผู้ร้ายจะแย่งชิงอีกด้วย จึงใช้วิธีเอาทรัพย์สินเงินทองข้าวของมีค่าฝังดินครั้นเมื่อเข้าศึกยกกลับไปแล้ว เจ้าของทรัพย์ก็กลับมาเอาเงินทองที่ฝังไว้ แต่บางคนจำที่ซ่อนไม่ได้ก็มี เพราะพม่าเผาบ้านเรือนเสียเหี้ยนเตียน จนไม่รู้ที่บ้านของตนตั้งอยู่ที่ตรงไหน บางคนก็ถูกจับเป็นเชลย และบางคนก็ล้มตายในระหว่างที่หนีเข้าศึก จึงมีทรัพย์สินตกค้างอยู่ใต้ดินเป็นอันมาก พวกนายทุนสมองใสบางคนจึงประมูลเงินให้แก่รัฐบาลเป็นเงินก้อน เพื่อขอสิทธิผูกขาดเก็บค่าธรรมเนียม จากผู้ประสงค์จะขุดทรัพย์ที่ยังซ่อนไว้ รัฐบาลกำลังต้องการได้เงินเข้าท้องพระคลัง จึงยอมให้มีนายอากรผูกขาด³⁴

บทสรุป

ตอนที่ 3 นี้มีเนื้อหาสั้นกว่าตอนอื่น ๆ จึงทำบทสรุปไว้ท้ายตอนเสียทีเดียว ซึ่งมีเนื้อหาเพียงสามประเด็นใหญ่ ๆ เท่านั้น ได้แก่ความเสียหายของบ้านเมืองอันเนื่องมาจากการเสียกรุงให้แก่พม่า ความพยายามของพระเจ้าตากสินในการช่วยราษฎรให้มีกินมีใช้ โดยส่งเสริมการทำนาและการค้าขาย ในประเด็นสุดท้ายเป็นหนทางที่พระเจ้าตากสินทรงหารายได้ให้กับอาณาจักร

ในเรื่องแรกคือ ความเสียหายของบ้านเมือง ภายหลังเสียกรุงแก่พม่า ในครั้งนั้นได้ปรากฏความพินาศไปเสียทุกอย่าง ไม่ว่าจะเป็นไร่นาสาโท แรงงานหรือทรัพย์สินต่าง ๆ ทั้งที่เป็นฝ่ายอาณาจักร และศาสนจักร ก็ถูกทำลายเสียสิ้น แรงงานได้แก่การที่ชาวไทยถูกกวาดต้อนไปเป็นทาส โดยเฉพาะพวกที่เป็นผู้มีฝีมือทางการช่างต่าง ๆ นอกจากนั้นก็สูญเสียไปเพราะล้มตายจากการรบพุ่งและอดอาหาร สำหรับความพยายามของพระเจ้าตากสินในการช่วยราษฎรให้มีกินมีใช้นั้นก็ได้แก่การที่พระองค์ทรงแจกจ่ายข้าวปลาอาหาร ส่งเสริมการทำนา และเพิ่มพูนแรงงาน และส่งเสริมการค้าด้วยการทำการค้ากับจีน ญี่ปุ่นและหัวเมืองชายทะเลในแหลมมลายู นอกจากนั้นยังทำการค้ากับพวกชาวต่างประเทศตะวันตกอีกด้วย

ส่วนในเรื่องสุดท้ายก็คือ การเงินและการคลังของอาณาจักร ในสมัยนี้ก็พบหลักฐาน 3 ประการคือ ทรงใช้จ่ายอย่างประหยัด ทรงกำชับเจ้าพนักงานเก็บเงินเข้าคลังอย่างเข้มงวด และทรงเก็บอากรชนิดใหม่คือการเก็บค่าธรรมเนียมขุดทรัพย์ที่ไม่มีเจ้าของ

คำถามท้ายบท

1. ที่กล่าวว่าเมืองไทยได้รับความเสียหายทางเศรษฐกิจอย่างมากภายหลังเสียกรุงแก่พม่า นั้นเป็นเช่นไร จงวิจารณ์
2. พระเจ้ากรุงธนบุรี พยายามช่วยเหลือราษฎรให้อยู่ดีกินดีด้วยวิธีใดบ้าง จงตอบมาให้ครบถ้วน
3. พระเจ้ากรุงธนบุรีทรงมีนโยบายหาเงินเข้าท้องพระคลังของพระองค์ด้วยวิธีใด จงอธิบาย

เชิงอรรถ

1. ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 39. (พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2511), เล่ม 23, หน้า 48.
2. ประวัติศาสตร์ไทยสมัยกรุงศรีอยุธยาฉบับปรับปรุง (พระนคร : กรมศิลปากร, 2522), หน้า 188.
3. ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 39, หน้า 61.
4. พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา, (พระนคร : คลังวิทยา, 2516), เล่ม 2, หน้า 297-8.
5. สนวน (มหาดเล็ก), โดงขอพระเกียรติพระเจ้ากรุงธนบุรี, (พระนคร : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, 2479), หน้า 4.
6. พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา, เล่ม 2, หน้า 309.
7. เรื่องเดียวกัน, หน้า 319.
8. ประชุมพงศาวดารภาคที่ 39, หน้า 84.
9. เรื่องเดียวกัน, หน้า 87.
10. เรื่องเดิม, หน้า 92.
11. เรื่องเดิม, หน้า 84-6.
12. พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา, เล่ม 2, หน้า 326.
13. เรื่องเดียวกัน, หน้า 333.
14. เรื่องเดียวกัน หน้าเดียวกัน.
15. เรื่องเดิม, หน้า 356.
16. เรื่องเดิม, หน้า 419.
17. กรมหลวงพิชิตปรีชากร, "ทำนา", ลัทธิธรรมนิยมต่าง ๆ, (พระนคร : คลังวิทยา, 2506), หน้า 150.
18. เรื่องเดียวกัน หน้าเดียวกัน.
19. ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 39, หน้า 93.
20. เรื่องเดียวกัน, หน้า 92-3
21. ชัย เรื่องศิลป์, ประวัติศาสตร์ไทย พ.ศ. 2352-2453 ด้านเศรษฐกิจ (พระนคร : ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, 2522), หน้า 11-2.

22. Sarasin Viraphol, "Sino-Siamese Trade 1652-1853" Vol.I (Unpublished Ph.D. Thesis, Haward University, 1974), p.235 อ้างในวารสารณ์ ทินานนท์, 'การค้าสำเภาของไทยสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น', วิทยานิพนธ์ อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2522, อัดสำเนา, หน้า 22.
23. ขุนวิจิตรมาตรา, *ประวัติการค้าไทย*, (พระนคร : โรงพิมพ์บัณฑิตการพิมพ์, 2516), หน้า 242.
24. หอสมุดวชิรญาณ, จดหมายเหตุกรุงธนบุรี จ.ศ. 1143 (พ.ศ. 2324) เลขที่ 8/4 "หมายรับสั่งเรื่องทรงแต่งตั้งพระราชสาส์นออกไปจิมก้องสมเด็จพระเจ้ากรุงต้าฉิ่ง เมืองปักกิ่ง" อ้างในวารสารณ์ ทินานนท์, เรื่องเดิม, หน้า 23.
25. หอสมุดวชิรญาณ, จดหมายเหตุรัชกาลที่ 1 จศ. 1144 (พ.ศ. 2325) เลขที่ 3 "พระราชสาส์นเมืองจีน" อ้างในวารสารณ์ ทินานนท์, เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.
26. วารสารณ์ ทินานนท์, เรื่องเดิม, หน้าเดียวกัน.
27. *พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา*, เล่ม 2, หน้า 343-4.
28. ชัย เรื่องศิลป์, เรื่องเดิม, หน้า 8.
29. เกียรติศักดิ์ วงศ์มูดา "สภาพการค้าของไทย พ.ศ.2325-2398" วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต มศว.ประสานมิตร 2523, หน้า 22.
30. *ประชุมพงศาวดารภาคที่ 39*, หน้า 116.
31. เรื่องเดียวกัน, หน้า 147.
32. ชัย เรื่องศิลป์, เรื่องเดิม, หน้า 26-7.
33. กรมศิลปากร, "สำเนาฎีเรื่องตั้งพระเจ้านครศรีธรรมราช", *รวมเรื่องเมืองนครศรีธรรมราช* (พระนคร : พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พลเอกเจ้าพระยาบดินเดชาอนุชิต, 2505), หน้า 181.
34. ชัย เรื่องศิลป์, เรื่องเดิม, หน้า 26-7.

บรรณานุกรมตอนที่ 3

บรรณานุกรม

เอกสารปฐมภูมิ

“จดหมายเหตุกรุงธนบุรี จ.ศ. 1143”. หอสมุดวชิรญาณ. หอสมุดแห่งชาติ. เลขที่ 8/4. เรื่อง
หมายรับสั่งเรื่องทรงแต่งตั้งพระราชสาส์น ออกไปจิ้มก้องสมเด็จพระเจ้ากรุงต้าฉิง
เมืองปักกิ่ง

“จดหมายเหตุรัชกาลที่ 1 จ.ศ. 1144”. หอสมุดวชิรญาณ. หอสมุดแห่งชาติ. เลขที่ 3. เรื่องพระ-
ราชสาส์นเมืองจีน

เอกสารทุติยภูมิ

ภาษาไทย

เกียรติศักดิ์ วงศ์มุกดา. “สภาพการค้าของไทย พ.ศ. 2325-2398” ปรัชญาวิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร. 2523. (อัตสำเนา).

ชัย เรื่องศิลป์. *ประวัติศาสตร์ไทยพ.ศ. 2352-2453 ด้านเศรษฐกิจ*. พระนคร : ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, 2522.

ประชุมพงสาวดาร ภาคที่ 39. พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2511. เล่ม 23.

ประวัติศาสตร์ไทยสมัยกรุงศรีอยุธยาฉบับบูรณะ. พระนคร : กรมศิลปากร, 2522.

พระราชพงสาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา. พระนคร : คลังวิทยา. 2516. เล่ม 2.

พิชิตปรีชากร, หลวง. “ตำนาน”, *ลัทธิธรรมเนียมต่าง ๆ*. พระนคร : คลังวิทยา, 2506. เล่ม 1.

วรภรณ์ หิณานนท์ “การค้าสำเภาของไทยสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น”. วิทยานิพนธ์ ปริญญา
อักษรศาสตรมหาบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2522.
(อัตสำเนา)

วิจิตมาตรา, ขุน. *ประวัติการค้าไทย*. พระนคร : โรงพิมพ์บัณฑิตการพิมพ์, 2516.

ศิลปากร, กรม. “สำเนาฎีเรื่องตั้งพระเจ้านครศรีธรรมราช, *รวมเรื่องเมืองนครศรีธรรมราช*.
พระนคร : 2505. (พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พลเอกเจ้าพระยาบดินเดชาอนุชิต)
สวน (มหาดเล็ก). *โคลงยอพระเกียรติพระเจ้ากรุงธนบุรี*. พระนคร : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนาการ,
2479.

ภาษาอังกฤษ

Viraphol, Sarasin. “Sino Siamese Trade 1652-1853”.